

למה כותבים סיפורים?

גאון יצחק בן-דוד

אם אינך מתערטל הנהנה מהתערטלות בפומבי, הרי שלא תצא נשכר מן הכתיבה גם בכיוון זה. תמיד יהיו כאלה שינסו לחפש אותך, במישרין או בעקיפין, מאחורי כל דמות שיצרת, מעבר לכל מצב שבראת ובתוך כל פרובלמטיקה שכתבת. שבוע לאחר שפירסמתי את ספרי „האיש משם“ הגיעה לבית הורי בכפר יהושע אשה שהתארכה בבית שכנים בכפר וש- ביקשה לראות במו עיניה אם אני גידם, כמו האיש שעליו כתבתי בספר — „הרי כתבת בגוף ראשון הכל“, אמרה. כל אחד, נדמה לי, מביא את עצמו, ב- כתיבתו, לתוככי הדמויות והמצבים שהוא יוצר — אך אם אינו אוהב להתערטל מול קוראיו בהנאה, הרי שהוא מכסה על האני הזה, השתול בין השורות, באלף ואחת מסכות, במיליון צבעי הסוואה. הוא מטלטל את ה„אני“ הזה בדרך זרועת מהמורות, שלוליות ומלכודות שהוא עצמו לא עבר בזה מעולם. הוא מעמיד את האני שלו, האישי, בנסיגות אינסוף, מהם קשים וצורבים, שהוא עצמו לא התנסה בהם אף פעם. אולי כהד לפחדים סתומים שלו; אולי כפורקן להם. בסופו של דבר, אפילו הכותב עצמו, כך נראה לי, אינו יכול לזהות את האני הזה שלו, שנשלח בשליחויות אפלות — והאני נהפך להוא, בעיני יוצרו. לא כך בעיני קוראים, בעיקר כאלה שמכירים אותך, מעט או הרבה. כאן, כשאתה נפגש עמם לאחר שקראו בסיפורך — ואולי זהו רק צל-הרים הנר- אים כהרים, בעיני הכותב — אתה רואה זיק סמוי בעיני איש שיחך; או מין חיוך חבוי. משהו כמו: „לא נדבר על זה — אבל אני יודע שאתה יודע שאני יודע“. כלומר: „גיליתי משהו שהוא בטח שייך לך, ידידי הכותב. משהו שהוא בוודאי מאוצרותיך הכמוסים ביותר“. ואז, פת- אום, התחושה היא, שלא באשמתך, כאילו נתפסת בקלונך.

כותבים כדי שהכתובים יתפרסמו. כדי שאנשים יקראו אותם. וככל שיהיו הקוראים רבים יותר, נדמה, כן ייטב. וככל שהתגובות, בכתב ובעל פה, יהיו רבות יותר, נעימות יותר למשמע ולמיק- רא, כך נדמה, כן ייטב. ואל תאמינו ליוצ- רים שיספרו לכם אחרת.

ובכל זאת, תמיד, יש מבוכה גדולה, כשאתה נדרש לעמוד פנים-אל-פנים עם הקורא, המקצועי או האמיתי, המשוחרר מכל מחוייבות. מבוכה, כי מה תגיד ומה תעשה וכיצד תיראה ותישמע מולו. מול, נאמר, המחמאות? כי אלה שאין שבחים בפיהם, לבד מכמה עזי נפש, הרי לא יעצרו אותך להטיח דברי ביקורת באוזניך על הדברים שכתבת. יש הרי מיגבלות של נימוס והילכות דרך-ארץ. יש, אם כן, מבו- כה גדולה כאשר אתה ניצב פנים אל פנים עם נשוא הדברים שעשית, המען והיעד להם, הקורא — ותמיד, כמעט, אתה נש- מע, לפחות באוזניך-שלך, באנאלי ושיג- רתי כל כך. כי מה ניתן לומר, לבד מן ה„תודה, באמת תודה?“ בכל מקרה אחר תישמע שחצן ומתייהר. באנאלי ומטופש יותר, כך נדמה, להיכנס לוויכוח עם בן או בני שיחך על, למשל, יסודות אופיי- ניים בעבודות שאתה עצמך כתבת. כי אתה הרי כבר כתבת את הדברים. מה שהיה לך לומר כבר נאמר, בשורות ובין השורות, בצופן מיוחד, אולי, שפיתחת ל- עצמך — ושגם אתה, כפי שיתברר לך, לעתים קרובות, לא תמיד תצליח לפענח אותו. הנה, למשל, בימים אלה עוסקים בתיאטרון „הבימה“ בחזרות על עיבוד תיאטרוני לסיפור שכתבתי, ניקול — ואני מסתובב שם לעתים — והבמאי ואני נש- אלים, לעתים קרובות שאלות משאלות שונות על ידי השחקנים — והנה, הפלא ופלא, מסתבר כי הבמאי, המעבד, ששקד על עבודתו כמעט שנה, בקי ממני, כותב הסיפור, בכל מלה ומלה שבו. וזה מזכיר לי, להבדיל הרבה הבדלות, את הבדיחה

הישנה של צ'אפלין המנוח שהשתתף ב- תחרות תחפושות צ'ארלי צ'אפלין - זוכה במקום השני... ואם נחזור לדברים ש- אמרתי לפני האנקדוטה, חנה צצה ועולה בראש אנקדוטה אחרת. מן החיים ממש. כשיצא כרך הזכרונות הראשון של דוד בן-גוריון - שוב, להבדיל - ערכה הוצאת הספרים ארוחה דגולה לכבוד המאורע. היו שם הרבה אורחים נכבדים וכולם אכלו הרבה ושתו הרבה ונשאו חרבה נאומים ולבסוף, בשיא השמחה, הגיע תורו של חתן השמחה לשאת את דברו, והוא קם ודממה נפלה באולם, והוא אמר: „כל מה שהיה לי לומר - אמרתי בספר”. וישב שוב על כסאו...

יש עוד סיבות רבות, מדוע לא כדאי לכתוב סיפורים: פתאום אתה גורא אחרת, בעיני מכריז ובעיני אלה שאינם מכירים אותך. הראשונים אומרים, בדרך כלל: „סתכלו עליו. מי שמכיר אותו לא יכול להאמין שאחד כזה כותב דברים כאלה”. ואז אתה מרגיש את עצמך כמ-טומטם גמור, שבאיזו דרך נס מוליכת השכינה את ידו ויוצאים מעטו סיפורים. אלה שאינם מכירים אותך אלא מסיפוריך ופוגשים בך באקראי או שלא באקראי, מסתכלים עליך, לעתים, כמו הגעת מעו-לם אחר - ואולי, שוב זהו צל-הרים-כה-רים. אך דומה, כי מצפים ממך להתנהג אחרת. כמו סופר. ואיך מתנהג סופר, בעצם? כשהייתי קטן, הייתי בטוח שה-כללים הבסיסיים להתנהגות מכובדת של סופר הם, שהוא מדבר בעברית אחרת, נקייה ומליצית יותר, שהוא מתבודד מא-חרים, שאינו מעורב מעולם בקטנות - למשל, אין הוא חולה לעולם בשפעת - ושהוא חייב לעשן מקטרת. והנה עברו שנים, וגם כיום, נדמה שהרבה אנשים רואים באיש שכותב סיפורים מין דמות קצת מוזרה, קצת ערטילאית, מעולם אחר, בערך כמו הדמות שציירתי לי פעם.

אז אולי זוהי הזדמנות חד-פעמית לנ-סות להבהיר לקוראים ולעצמי, מדוע אני כותב, ובכלל, מדוע כותבים סיפורים? מהו אותו שד קטן ומטורף שאינו נותן מנוח לאחרים וגם לי, עד שאנחנו מעלים על הנייר התרחשויות ואנשים ומעשים שספק היו, ספק לא היו. לא שנדמה לי שאוכל להגיע לתשובה נחרצת, אחר-נה ונכונה. ברור לי כי לא אוכל - אבל לא נוכל לומר שלא נסיתי.

אז בשביל מה לכתוב סיפורים? כדי להיות מוזמן לשוחח עליהם, לאחר פיר-סומם, עם קוראים? כדי שיבקשו את שמך, השכם והערב, לכל מיני מודעות ופאמפלטים וקולות-קוראים והצהרות פוליטיות וחברתיות, שלעיתים קרובות אין כל קשר בין הנמסר בהם לבין דעותיך שלך? כדי לכתוב בכתב-עת אחד או למען הוצאת ספרים אחת - ולגלות לאחר-מכן שקילקלת את היחסים עם המת-חרים, מכתב-העת האחר או מן ההוצאת השנייה, משום שלא פירסמת אצלם, וה-עניינים סדורים ומסודרים בכתות ובירי-בויות. אז בשביל מה כדאי לכתוב?

ובכן, מדוע כותבים סיפורים? מדוע אני כותב סיפורים? אולי כדאי לנסות ולהתייחס לשאלה זו מנקודת השלילה. כלומר - מדוע כדאי שלא לכתוב סיפו-רים. ואולי, במרוצת הדברים, יצוצו דב-רים שלא לעניין, שיהיו אפילו מעניינים יותר. אם כן יש המון סיבות, המון סיבות מדוע לא כדאי לכתוב סיפורים. קודם כל, מן הצד המעשי. הכתיבה, גם לאלה שידם רצה עם העט או על מקשי מכונת הכתיבה, גוזלת זמן רב ומייגעת מאד. ההכנות הפרועות האלה שבתוכך, עד שאתה ניגש לכתוב, עד שנוצר בדל הרעיון הזה שאתה רוצה לנפח ולעצב על הנייר ואחר הכתיבה עצמה ואחר ה-הפסקות שבתוך מלאכת הכתיבה, כש-אתה נתקע ואינך יודע בדיוק איך לצאת ואחר-כך התיקונים וההשלמות והסיפוק הקצר שבא עם סיום המלאכה והספקות שנולדים בקריאה שניה וההתקנה ל-דפוס, העריכה וההגהות והשיחות עם מי שהופקד להוציא את דבריך לאור. הכל לוקח זמן. זמן רב מאד. אתה יכול, בזמן הזה ללכת לים או לקולנוע או לישון עשרות פעמים. לא כדאי לכתוב גם משום השכר המזומן לך: אתה מתייגע הרבה - ופוטנציאל הקוראים המירבי המזומן לך, במקרה של הצלחה רבה מאד, שיעורו כאוכלוסיית עיירת-מחוז קטנה ונידחת במדינת אינדיאנה. לא שאני מזלזל בטי-בם ובאיכותם של הקוראים - אך אנחנו ארץ קטנה, וכותב אינו יכול לחיות, בכל מקרה, רק מפרי כתיבתו. ואולי טוב שכך הוא. אני כשלעצמי, לא הייתי מוכן לח-יות מסיפורי בלבד. הרי צריך מקום-עבו-דה לא רק לשם הבטחון הכלכלי, אלא לשם האנשים הרבים שאתה פוגש, לשם ניקוי-הראש ההכרחי, שלא יהיה מתוכ-נת רק על הכתיבה. אבל שיהיה ברור: לא כדאי לכתוב בארץ, אם אתה כותב למען ההתפרנסות מן הכתיבה.

ואם לא כדאי לכתוב, אם כל כך לא כדאי לכתוב - מדוע בכל זאת נכתבים דברים? קודם כל, משום שהכותבים, ה-עוסקים במצוקות, לעתים מחליפים מצו-קות נכבדות וחשובות באמת במצוקות אדמיניסטרטיביות פעוטות, מעין אלה שעליהן קוננתי עד עתה. אז נא לקחת את כל שנאמר קודם, בסעיף „למה לא כדאי לכתוב” בפרופורציות הנכונות. ה-מצב לא כל כך נורא. כותבים הם, כידוע, מגזימנים מקצועיים וגם קוטרם אמי-תיים. עובדה שבכל זאת הדברים נכתבים. אותו שטן קטן, שגודלו כגודל יתוש, אינו נותן, כנראה, מנוחה לנפש עד שיהיו הדברים כתובים מחוצה לה, על דפי נייר. ולמה, בכל זאת, נכתבים סיפורים? אולי בשל תאוות הסיפור, סיפור המע-שיות, מורשת מדורות-קדם. מה היא ה-היסטוריה האנושית, המסורת, כתבי-ה-קודש, האמונה, אם לא דברים שסופרו, בעל פה ובכתב, מדור לדור. תולדותיו של האדם בעולם, מקדם ועד ימינו הריחו סיפור ענק אחד שלא נשלם ושזורים בו סיפורים רבים לאין-ספור; תולדותיה של המחשבה האנושית, התרבות האנושית,

(המשך בעמוד 4)

למה כותבים סיפורים?

(סוף מעמוד 3)

הריהי שורה של סיפורים, שורה של תשובות ולקחים לשאלות שלא תמיד ידע הגניוס האנושי לתת עליהן תשובות ברות ונחרצות. המספר בורא לו, בשל כך, עולם משלו — ולפתע הריהו כמין אל קטן לעצמו. הוא יוצר את גיבוריו, כרצונו, את מקומם ואת בעיותיהם — והוא המוליך אותם כרצונו, אם בקשי-עורף, אם ברחמים, אל הגורל שהועיד להם ב-סופו של הסיפור. אולי מעשי האלוהות המדומה, הבריאה, שהוא נוטל על עצמו, מעניקים לו סוג של כוח, סוג של סיפוק. איש לא יכול לשלוט בגורלו שלו — והנה הוא שולט בגורל ברואיו וכאשר יחפוץ ייעשה בהם. ואולי יצירי דמיונו הם מעין דחלילים, או אותן בובות שהקריבו פרך

אים באפריקה לאליהם הנוראים, כתח-ליף להקרבת חייהם שלהם — ואולי זהו החותם שמבקש הכותב, כמו כל אחד אחר, לטבוע על אחד מאינספור הדפים של ספר תולדות האדם, לפני שייעלם כגרגר אבק זעיר, מבלי להשאיר זכר וסימן אחריו.

ואולי הכתיבה היא תמצית הקשר ש-בין אדם לאדם. אתה שולח בת-קול, רמז, היבהוב-אור, בדל עלה של זית מעל הג-לים הגועשים — ומישהו קולט, הרחק, בחוף אחר, בחיים אחרים, את הדברים. ואז, פתאום, יותר משבכל אומנות אחרת, יכול להיווצר הקשר האנושי. הכותב, לא

נודע, הרחק מכאן וחקורא, לא נודע, הר-חק מכאן והסיפור שביניהם — ולפתע כל המרחקים בטלים והשניים הופכים ל-אחד, לשעה קלה.

ואולי הכתיבה, כתיבת הסיפורים, היא מעין — תשלחו לי על ההשוואה — שחרור עודפים. חי לו אדם את חייו — ולכותב הסיפורים אינטנסיביות-חיים ה-מספיקה לעוד אדם או שניים. לו יכול היה להתפצל ולחיות, במקביל, חיים כפולים... אבל, שלא נדע, אין הוא יכול לחיות את החיים האחרים אלא בכתיבתו, ובה הוא מאכלס את העולם האחר שלו, את עודפי האנרגיה שלו, את תקוותיו,

את פחדיו, את כאביו, את דמיונו המת-פרע.

למה אוחו המספר בעט או במיק-רופון או מכה על מקשי מכונת-הכתיבה ומנסה ליצור סיפור, וכך כבר דורות רבים, אלפי שנים, מאז נברא האדם בצלם ה-אלוהים? התשובה יכולה להיות טמונה באחת מן ההשערות שהעליתי לפניכם עתה, או בחלקן או בכולן או באף אחת מהן. אם כך הסוד נשאר סוד — וטוב שנשאר סוד, שגם מספר הסיפורים וגם קוראיו לא ימצאו לו פתרון לעולמים, אך תמיד ימשיכו בחיפושם אחריו בין השו-רות הנכתבות והנקראות.

(בעקבות דברים בערב פתיחת ימי עיון בסיפורי י. בן-נר ב"צוותא" תל-אביב)